

ВІВЧАР О. Й.

к. е. н., доцент

Національний університет «Львівська політехніка»

КАЩИШИН В. М.

асистент

Національний університет «Львівська політехніка»

ДЕРЖАВНИЙ КРЕДИТ ТА БОРГОВА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ

В статті висвітлено сутність державного кредиту України, досліджено стан та тенденції державного боргу, вказані наслідки, які має його динаміка на економіку країни та пошук нових шляхів виходу з боргової ями в період фінансово-економічної кризи.

Ключові слова: державний кредит, державний борг, реструктуризація боргу, управління державним кредитом.

ВІВЧАР О. И.

к. э. н., доцент

Национальный университет «Львовская политехника»

КАЩИШИН В. М.

ассистент

Национальный университет «Львовская политехника»

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КРЕДИТ И ДОЛГОВАЯ ПОЛИТИКА В УКРАИНЕ

В статье освещена сущность государственного кредита Украины, исследованы состояние и тенденции государственного долга, указаны последствия, которые имеет его динамика на экономику страны и поиск новых путей выхода из долговой ямы в период финансово-экономического кризиса.

Ключевые слова: государственный кредит, государственный долг, реструктуризация долга, управления государственным кредитом.

VIVCHAR O. I.

candidate of economical sciences, associate professor

Lviv Polytechnic National University

CASESIN V. M.

assistant

Lviv Polytechnic National University

NATIONAL CREDIT AND DEBT POLICY IN UKRAINE

The article reflects the nature of government loan of Ukraine, investigated the status and trends of public debt, the consequences of its dynamics on the economy and the search for new ways out of the debt during the financial crisis.

Keywords: state credit, government debt, debt restructuring, government loan.

vivchar63@mail.ru, kvm-lviv@mail.ru

Постановка проблеми. Всі країни світу, здійснюючи економічні перетворення, потребують великих капіталовкладень. Україна впродовж 23 років нехтувала потребою здійснення суспільних перетворень, яких вимагали виклики сучасності, а це призвело до деградації як в політико-правовій, так і в соціально-економічних сферах, поставило під загрозу суверенітет держави. В сьогоденних умовах, коли українське суспільство здійснило спробу радикального оновлення, Україна стала на порозі військової агресії і втрати незалежності самої держави. Виходом з такої складної ситуації, в якій опинилася наша держава, є нагальна потреба у здійсненні ефективних реформ та стабільного економічного зростання. Вирішення цих завдань є неможливим без значних капіталовкладень, мобілізація

яких потребує як внутрішніх так і зовнішніх запозичень, тому сучасна фінансова політика держави повинна оптимізувати і забезпечити прозоре ефективне використання власних і залучених фінансових ресурсів. Одним із інструментів розв'язання фінансових проблем та пошуків економічної кон'юнктури є державний кредит, який в свою чергу, обслуговує як економічні інтереси держави, так і опосередковує зв'язки між державним бюджетом і всіма сферами економіки. Завдяки вмілому використанню державного кредиту у бюджетній політиці ефективно використовуватимуться грошові заощадження населення і підприємців, стримуватимуться інфляційні процеси, забезпечуватимуться інвестиційно-інноваційний розвиток економіки та фінансової системи загалом [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження щодо місця та ролі державного кредиту та державного боргу у фінансовій системі держави базуються на теоретичних фундаментальних розробках, напрацьованих упродовж століть відомими у світі вченими-економістами, серед яких варто відзначити К. Маркса, Р. Барро, Г. Моультона, Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, К. Дітцеля, Дж. Кейнса, А. Лернера, Р. Масгрейва, Д. Рікардо, А. Сміта, Д. Юма та ін. Теоретичним засадам функціонування та практиці використання державного кредиту присвятили свої наукові праці видатні українські вчені-економісти: В. Андрущенко, В. Базилевич, О. Барановський, О. Василик, Т. Вахненко, А. Гальчинський, В. Геєць, М.І. Туган-Барановський, С. Юрій, О.Д. Рожко [1], О.О. Прутська [2], В.В. Бачинський[3], Т.П. Богдан [6], О. С. Новосьолова[7], Н.М. Печенюк[8], О.О. Дорошенко[9] та ін.

Цілі статті. Хоча існують величезні напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених з даної проблематики, слід зауважити, що є потреба в її подальшому дослідженні, оскільки розвиток державного кредиту відбувається в умовах, коли економіка України переживає найжорстокішу кризу і процеси системного руйнування економіки, спровоковані військовим конфліктом на Донбасі, девальвацією гривні, торговельними обмеженнями з боку Росії. Відповідно, це визначає пошук нових шляхів побудови ефективної системи управління державним боргом, перетворення державних запозичень на дієвий інструмент стабілізації соціально-економічного розвитку, а відтак фінансова підтримка міжнародних фінансових організацій.

Виклад основного матеріалу. Державний кредит є складовою частиною фінансової системи кожної держави і активно використовується нею з метою збалансованості бюджетно-фіскальної та грошово-кредитної політики.

В сучасній економічній літературі державний кредит розглядають з різних позицій:

- в соціальному плані державний кредит може виступати як інструмент перерозподілу фінансових ресурсів;
- в загальноекономічному плані державний кредит являється дієвим інструментом структурної перебудови промисловості, конверсії виробництва, підтримки вітчизняних монополій на міжнародних ринках;
- в якості підсистеми державної фінансової системи кредит забезпечує формування і використання централізованих грошових фондів держави, тобто державного бюджету і позабюджетних фондів всіх рівнів;
- як фінансова категорія державний кредит виконує дві функції: фіскальна і регулююча. Фіскальна функція забезпечує формування централізованих грошових фондів держави. Регулююча функція державного кредиту полягає у регулюванні грошового обігу за допомогою здійснення операцій на ринку цінних паперів (купівля-продаж державних цінних паперів Національним банком України з метою їх розміщення на відкритому ринку), що впливає на пропозицію грошей і відповідно на позичковий процент [2].

Підсумовуючи вищезазначене, приходимо до таких узагальнень: державний кредит — це сукупність економічних відносин, що виникають між державою та фізичними або юридичними особами (фінансово-кредитними установами, корпораціями, іноземними урядами, міжнародними фінансовими організаціями і приватними особами) щодо мобілізації додаткових грошових коштів на кредитній основі, тобто на умовах зворотності, строковості

та платності, в процесі формування загальнодержавного фонду фінансових ресурсів, в яких держава може бути як позичальником, кредитором або гарантом [3].

Управління державним кредитом може розглядатися у вузькому і широкому розумінні.

Управління державним кредитом в широкому розумінні – це формування одного з елементів фінансової політики держави, пов'язаної з його діяльністю в якості позичальника, кредитора і гаранта. Воно повинно відповідати цілям і критеріям і є частиною державної фінансової політики.

Управління державним кредитом у вузькому розумінні – це сукупність дій по підготовці до випуску і розміщенню боргових зобов'язань держави, регулювання ринку державних цінних паперів, обслуговуванню і погашенню державного боргу, надання кредитів і гарантій. Регулюють і здійснюють цю діяльність Міністерство фінансів і НБУ, які визначають загальний обсяг бюджетного дефіциту і характер позик, необхідних для його фінансування, розробляють кредитну політику та її інституційне забезпечення [2].

Отже, одним із основних засобів отримання додаткових фінансових ресурсів є державний кредит, тому дослідження державного кредиту є актуальним для України, так як у питаннях погашення якого держава стикається з певними проблемами і труднощами.

Існування державного кредиту призводить до появи державного боргу і необхідності чіткої системи управління ним.

В умовах значного зростання державної заборгованості і бюджетного дефіциту, державний борг являється однією з найбільш гострих проблем, що стримують соціально-економічне зростання країни. Розглянемо динаміку загального державного боргу України з 2010 по 2015 р. [4].

Таблиця 1

Державний і гарантований державою борг України за 2010–2015 рр. (млн грн.)

Дата	Загальна величина боргу	Абсолютне відхилення, (+/-)	Приріст, %	Зовнішній борг	Приріст, %	Внутрішній борг	Приріст, %
на 01.01.2010	316884,6	-	-	211751,7	-	105132,9	-
на 01.01.2011	432235,4	+115350,8	+36,4%	276745,6	+30,7%	155489,8	+47,9%
на 01.01.2012	473121,6	+40886,2	+9,5%	299413,9	+8,2%	173707,7	+11,7%
на 01.01.2013	515510,6	+42388,9	+9,0%	308999,8	+3,2%	206510,7	+18,9%
на 01.01.2014	584114,1	+68603,5	+13,3%	300025,4	-2,9%	284088,7	+37,6%
на 01.01.2015	1100564,0	+516449,9	+88,4%	611697,1	+103,9%	488866,9	+72,1%

Державний борг виникає в результаті фінансових запозичень держави, договорів та угод про надання кредитів і позик, пролонгації та реструктуризації боргових зобов'язань минулих років. В сукупність боргових зобов'язань держави включається також гарантований державою борг, що виникає в результаті прийнятих на себе державою гарантій за зобов'язаннями третіх осіб, або прийняті на себе державою зобов'язання третіх осіб.

Повністю структура державного і гарантованого державою боргу за даними Міністерства фінансів України на 01.01.2015 представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Структура державного і гарантованого державою боргу у 2015 р.

Борг (млн грн.)	Зовнішній		Внутрішній		Всього	
	Величина	Відсоток	Величина	Відсоток	Величина	Відсоток
Державний борг	485815,8	44,1%	461003,6	41,9%	946819,4	86,0%
Гарантований державою борг	125881,3	11,4%	27863,3	2,5%	153744,6	14,0%
Сукупний державний борг	611697,1	55,6%	488866,9	44,4%	1100564,0	100,0%

Важливий інтерес представляють результати порівняльного аналізу росту державного боргу України до ВВП.

Динаміка сукупного державного боргу і ВВП України за 2010–2015 рр. (млн грн.)

Дата	Державний борг (всього)	Абсолютне відхилення, (+/-)	Приріст, %	Рік	Номинальний ВВП	Абсолютне відхилення, (+/-)	Приріст, %	Відношення (держ. борг/ ВВП)
за 2009	316885			за 2009	913345			34.7%
за 2010	432235	+115351	+36.4%	за 2010	1082569	+169224	+18.5%	39.9%
за 2011	473122	+40886	+9.5%	за 2011	1316600	+234031	+21.6%	35.9%
за 2012	515511	+42389	+9.0%	за 2012	1408889	+92289	+7.0%	36.6%
за 2013	584114	+68604	+13.3%	за 2013	1454931	+46042	+3.3%	40.1%
за 2014	1100564	+516450	+88.4%	за 2014	1566728	+111797	+7,7%	70,2%

Аналізуючи темпи приросту державного боргу за останні роки (рис. 1), ми спостерігаємо, що у 2010 р. відбувся приріст на 36,4%, або на 115351 млн грн, у 2011–2013 р. темп приросту державного боргу становив в середньому 9–13 %, при цьому бачимо, що приріст ВВП становив 21,6% у 2011 р., 7% у 2012 р. та 3,3% у 2013 р. За 2014 р. відбулося рекордне збільшення державного боргу, зростання становило 516450 млн грн, або 88,4% у порівнянні з попереднім роком. Отже, бачимо, що основною причиною зростання державного боргу в нашій країні є неспроможність фінансування соціальних програм та постійний дефіцит платіжного балансу країни, а в розвинених країнах світу основна маса запозичень спрямовується на реалізацію масштабних національних проектів, розвитку інфраструктури та перспективних галузей економіки, що в подальшому сприяло би зростанню ВВП.

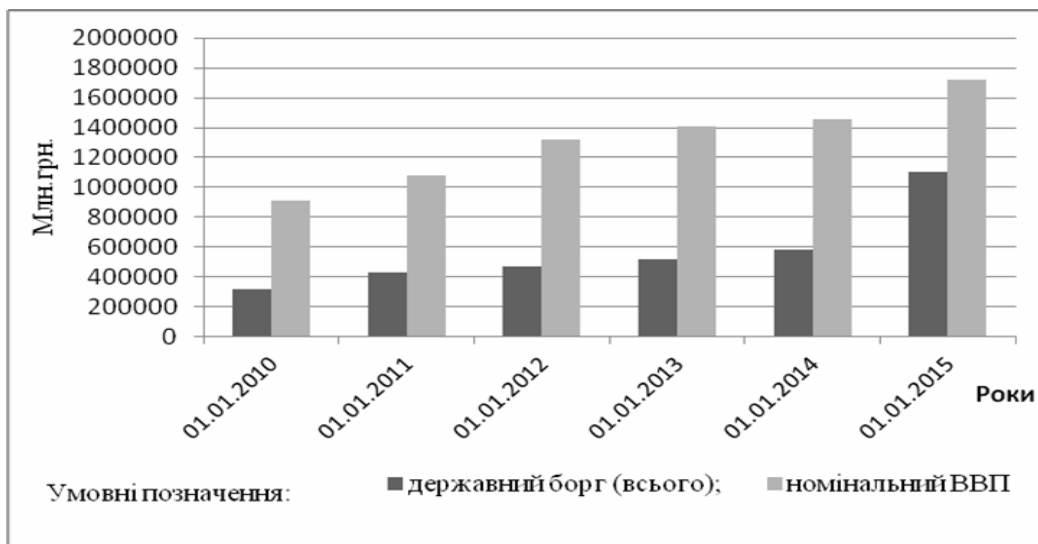

Рис. 1. Графічна інтерпретація динаміки державного боргу та номінального ВВП України за 2009–2014 рр.

Також як бачимо з рисунка 2 рівень державного боргу України на початок 2015 року зріс до 70,2% ВВП і перевищив критичну межу.

Україна з «безпечної» зони увійшла в «небезпечну», це ще раз доводить, що існуюча система використання державних запозичень не створювала умов для їх реального впливу на економічне зростання та інноваційний розвиток вітчизняної економіки, а лише покривала

поточні потреби у фінансових ресурсах і нарощувала розміри, як внутрішнього так і зовнішнього боргу, сприяла тому, що на сучасному етапі виникла ситуація, коли погашення боргів лягло важким тягарем на економіку України. Цей період можна назвати періодом загрози втрати боргової безпеки, унеможливленням уряду здійснення незалежної економічної політики. Тому, перед урядом, як ніколи гостро, стоїть завдання нової боргової стратегії, але без допомоги ззовні справитися з борговою ямою буде дуже важко.

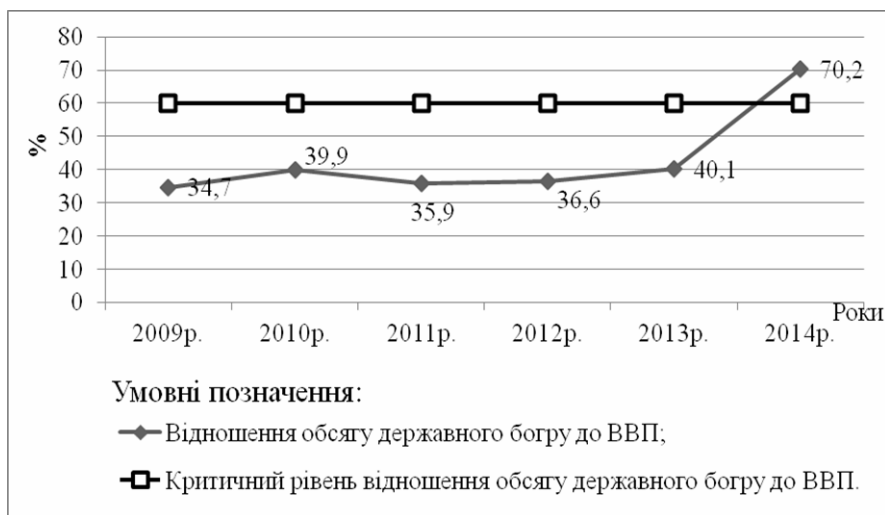

Рис. 2. Співвідношення державного боргу до ВВП за 2009–2014 рр.

Наприкінці 2014 року Україні запропоновано три варіанти вирішення боргових проблем:

Варіант 1. Запропонований американським мільярдером і філантропом Джорджем Соросем. Він вважає, що в Україну Європа повинна вкласти \$20–50 млрд. Для порівняння, ті ж Афіни отримали на гасіння кризи близько 130 млрд. євро. По-перше, країну можна прокредитувати з європейських фондів допомоги державам-членам ЄС, в яких накопичилося понад \$60 млрд. По-друге, кредитна лінія МВФ може бути збільшена ще на \$13 млрд і перетворена у більш довгостроковий формат. По-третє, до процесу повинні підключитися Європейський інвестбанк, Світовий банк і ЄБРР. Плюс реструктуризація держборгу і допомогу в погашенні викуплених Росією бондів. Цих вливань Україні вистачило б на поповнення золотовалютних резервів, обслуговування зовнішніх боргів і проведення реформ.

Хоча, цей варіант є дуже привабливим для України, але в майбутньому він може завдати серйозних наслідків, що пов'язано з різким зростанням держборгу, який зараз вже перевищив допустиму межу 60% ВВП. Параметри бюджету-2015 передбачають граничну суму держборгу на рівні \$69 млрд, а якщо додати до них ще \$50 млрд, то співвідношення суверенного боргу до ВВП перевищить 100%. Навіть при нинішньому рівні держборгу Україні довелося б витратити на його обслуговування \$7–8 млрд у найближчі роки. Якщо план Сороса спрацює, виплати зростуть майже на третину. Єдина можливість впоратися з таким навантаженням на бюджет швидкі та ефективні реформи.

Варіант 2: дефолт. До кінця року уряд має виплатити зовнішнім кредиторам \$11 млрд. Але, якщо Росія, почне вимагати дострокового погашення єврооблігацій на \$3 млрд (плановий термін – грудень 2015 р.), а це дає їй право вимагати повернення всієї суми позики, як тільки держборг України перевищить планку в 60% ВВП, що вже і відбулося. І, якщо МВФ не збільшить суми кредиту і уряд отримає від фонду в 2015 – на початку 2016 р. \$12,5 млрд, то цих коштів не вистачить, щоб країна розрахувалась з кредиторами. Якщо МВФ вважатиме за потрібне дати нам ці кошти на повернення позики, ми розрахуємося з боргом, якщо ні – буде оголошений дефолт, – так вважає виконавчий директор "Case Україна" Дмитро Боярчук. Тоді й інші інвестори також зможуть вимагати дострокової

виплати валютних позик. І, навіть, якщо Україні доведеться назвати себе банкрутом, вона зможе списати значну частину боргів і послабити навантаження на бюджет, але тоді ми вимушені будемо сподіватися виключно на внутрішні резерви. Для вітчизняних позичальників стануть недоступні зовнішні ринки, уряд автоматично зупинить розвиток іноземних інвестицій і програми зовнішнього фінансування, можливий арешт українських активів в цілому світі і, відповідно, зниження політичного іміджу країни, яка оголосила курс на Європу. Виходом з такої складної ситуації може бути тільки проведення швидких та ефективних реформ.

Варіант 3: реструктуризація боргу. «Вона можлива у тому випадку, якщо Україна розплатиться достроково з Москвою і це може стати вагомим приводом для початку переговорів з іншими кредиторами, в тому числі з МВФ про реструктуризацію зобов'язань – їх пролонгування на кілька років і, можливо, часткове списання боргу», – вважає генеральний директор Українського кредитно-рейтингового агентства Станіслав Дубко. Переваги цього сценарію полягають в тому, що збережеться репутація нашої країни як надійного позичальника, продовжиться співпраця з міжнародними кредиторами і з'явиться можливість уникнути лавиноподібного збільшення зовнішнього боргу.

У Goldman Sachs вважають, що переговори про реструктуризацію зобов'язань можуть стартувати під час нинішнього перегляду програми МВФ. Провести реструктуризацію боргу Україна зможе лише за згодою всіх кредиторів. За умови, що ми погасимо борг Росії, зробити це буде цілком реально [5].

На початку 2015 року уряд України направив запит на отримання доступу до механізму розширеного фінансування (Extended Fund Facility; EFF) від Міжнародного валютного фонду. Про це заявила міністр фінансів Наталя Ярецько на Всесвітньому економічному форумі в Давосі. Механізм EFF передбачає довгострокову фінансову підтримку протягом чотирьох років. Глава МВФ Крістін Лагард підтвердила, що мова йде про заміну існуючої програми stand-by.

Програма stand-by вирішує короткострокові проблеми платіжного балансу країни: позика видається протягом 1,5–2 років, повертається – 3–5 років. Програма EFF дозволяє надати підтримку для виправлення структурних дисбалансів і проведення реформ. Позика видається протягом 3–4 років, повертається – 4–10 років. Процентна ставка – приблизно 3,5% річних [6].

Висновок. Україна, за часів своєї незалежності, ще ніколи не була в такому складному становищі. Україна переживає найжорстокішу економічну кризу, яка пов'язана як з військовим протистоянням на південному-сході країни (внесок Луганської і Донецької областей у ВВП України становив до недавнього часу 16%), так і з погіршенням відносин з Росією, дефіцитом бюджету, відсутністю реформ. Без ефективних і швидких змін Україна може остаточно відійти до категорії failed-state. А подальша імітація, напівкроки, квазі-реформи можуть призвести до того, що економічна криза ще більше загострюватиметься і тоді держава буде не в змозі в майбутньому виплачувати відсотки і повертати кредити, які не зможе пролонгувати.

Відповідно до результатів дослідження, вважаємо за необхідне оптимізувати механізм використання запозичених коштів та обирати більш доцільні сфери їх вкладення. Окрім, вкладання коштів у військову галузь, потрібно провести вкрай необхідні країні реформи, а саме: децентралізація і зміцнення засад самоврядування, енергозбереження і енергоефективність, повна прозорість державних фінансів, справедливе судочинство, дерегуляція і рішуча боротьба з корупцією, демонополізація і обмеження впливу олігархів, зміцнення платоспроможного внутрішнього ринку, інвестиції в пріоритетні галузі промисловості і сільського господарства, інвестиції у людський капітал, освіту і науку, розвиток вітчизняного товаровиробника, збільшення кількості робочих місць.

Список використаних джерел

1. Рожко О.Д. Державний кредит у забезпеченні інвестиційно-іноваційного розвитку

України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : referatu.com.ua/referats/7569/167556

2. Управління державним боргом : навч. посіб. / Прутська О. О., Сьомченков О. А., Гарбар Ж. В., Губанова Л. І., Руденко В. В. / за заг. ред. Прутської О. О. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 216 с.

3. Бачинський В. В. Сутність та особливості державного кредиту [Електронний ресурс] / В. В. Бачинський, О. В. Трофіменко / Буковинська державна фінансова академія. – Режим доступу : rusnauka.com>7_NMIV_2010/Economics/59818.doc.htm

4. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minfin.gov.ua

5. Може, дефолт – це не так уже й погано? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.depo.ua/ukr/money/mozhet-defolt-eto-ne-tak-uzh-ploho--19012015120800>

6. Средство от дефолта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ru/news/~/343128>

7. Богдан Т.П. Боргова політика держави в умовах глобальної нестабільності / Т.П. Богдан // “Економіка України”. – 2013. – № 2 (615). – С. 4–17.

8. Новосьолова О. С. Генеза державного боргу України та вітчизняні тенденції боргової політики / О. С. Новосьолова // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. – 2014. – Вип. 43. Ч. 2. – С. 143–147.

9. Печенюк Н. М. Напрями оптимізації управління зовнішнім державним боргом України шляхом використання зарубіжного досвіду / Н. М. Печенюк // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 6. – С. 270–274.

10. Дорошенко О. О. Державний борг України: сутність та методи управління / О. О. Дорошенко // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – № 20. – С. 14–18.
